

Biblioteka
BLAGO

Erih From
UMEĆE ŽIVLJENJA

Erih From

UMEĆE ŽIVLJENJA

Prevela sa engleskog
Tatjana Bižić

MONO I MANJANA

Sadržaj

Predgovor priređivača	7
Prvi deo	
1. O umeću bivanja	15
Drugi deo	
2. Velike prevare	29
3. Prazne priče	43
4. „Bezbolno, bez napora“	50
5. „Antiautoritarnost“	52
Treći deo	
6. „Hteti samo jedno“	59
7. Biti budan	63
8. Biti svestan	68
9. Usredsrediti se	78
10. Meditirati	85
Četvrti deo	
11. Psihoanaliza i samosvest	93
12. Samoanaliza	109
13. Metode samoanalize	114
Peti deo	
14. O kulturi imanja	139
15. O filozofiji imanja	152
16. O psihologiji imanja	166
Šesto deo	
17. Od imanja do dobrobiti	181
Bibliografija	187
Indeks	191
Hronologija	201

Predgovor priređivača

Između 1974. i 1976, dok je u svom domu u Lokarnu u Švajcarskoj radio na knjizi *Imati ili biti?*, Erih From, koji je u to vreme već bio zašao u pozno životno doba, napisao je mnogo više tekstova i poglavlja nego što je na kraju uvrstio u ovo delo objavljeno 1976. Upravo neka od tih poglavlja sačinjavaju tom koji je sada pred vama. Ona se u celosti bave „koracima prema bivanju“ koje pojedinac može da preduzme kako bi naučio umeće postojanja.

Poglavlja o „koracima prema bivanju“ From je povukao iz rukopisa nešto pre nego što će dati *Imati ili biti?* u štampu, jer je pomislio da bi se knjiga mogla pogrešno protumačiti kao da je *dovoljno* da svaki pojedinac u osvešćivanju, razvoju i samoanalizi traga za duhovnom dobrobiti, a da pri tom ne mora da se menja ekonomska stvarnost koja uzrokuje modus imanjanja. Korene fenomena masovne orijentacije prema posedovanju, tipične za bogato društvo kome ništa ne nedostaje, treba tražiti u ekonomskim, političkim i društvenim činjenicama savremenog industrijskog društva, posebno u njegovoj organizaciji rada i modelima proizvodnje.

Uprkos tome što je naša orijentacija prema imanju ukorenjena u strukturi današnje industrijske kulture, čovek će tu stvarnost prevazići ako ponovo otkrije sopstvene telesne, umne i psihičke moći i osloni se na svoju sposobnost za samostalno odlučivanje. Stoga su ovi „koraci prema bivanju“ sada i objavljeni, da bi bili vodič ka plodotvornom samoosvešćivanju.

Skoriji trendovi ne skrivaju da svesnost, ostvarenje, razvoj i tako dalje, za njih gotovo uvek znače nešto drugo umesto pospešivanja subjektivnih moći pojedinca. Danas tehnike samoosvešćivanja uglavnom nude novu potporu orijentaciji prema imanju, jačajući u pojedincu narcisizam i učvršćujući nesposobnost za trezveno mišljenje i za ljubav (što su, prema Fromu, karakteristike orijentacije prema bivanju).

Sažetak nekih tvrdnji već ranije iznesenih u knjizi *Imati ili biti?* nije zamišljen tako da nadomesti čitanje tog dela, nego pre da podseti sve one koji su ga čitali na najvažnije misli sadržane u njemu.

Alternative *imati i biti* From razume kao „dva temeljna modusa postojanja, ili dve različite orijentacije prema sebi i svetu, dva različita tipa ustrojstva karaktera; onaj od njih koji je preovlađujući određuje sveukupnost nečijeg mišljenja, osećanja i postupanja“. (*Imati ili biti?*, str. 24)¹

---

¹ U prevodu Gvozdena Flega (*Imati ili biti?*, Narodna knjiga i Alfa, Beograd 1998, str. 22) ovo mesto glasi ovako: „(...) podaci ukazuju da su imanje i bivstvovanje dva temeljna modusa iskustva, pomoću kojih se određuju razlike između individualnih karaktera i različitih tipova društvenog karaktera“.

Ako istražimo sve moguće puteve za orijentisanje sopstvene ličnosti, doći ćemo do ovakvog zaključka: na kraju, svako orijentiše svoj život ili prema imanju ili prema bivanju.

Šta to znači kada neko u potpunosti usmeri svoj život prema imanju?

Onaj ko se tako orijentisao određuje sebe, svoje postojanje, životni smisao i jedini način života prema onome što ima, što može imati i čega može imati još više. Nema gotovo ničega što ne bi moglo postati objekt imanja i želje za imanjem: materijalna dobra svih vrsta – kuća, novac, roba, umetnička dela, knjige, marke, novčići i druge stvari koje se mogu gomilati s „kolekcionarskom strašću“.

I ljudi mogu postati objekt imanja ili želje za imanjem. Niko naravno danas ne kaže da poseduje neko drugo ljudsko biće niti to biće smatra svojim vlasništvom. Umesto toga se, s mnogo više „obzirnosti“, govori kako brinemo za druge i preuzimamo odgovornost za njih. Dobro je međutim poznato da onaj ko brine o nekom drugom ima prava i da njime raspolaže. Tako se nad decom, hendikepiranima, starima, bolesnima i onima kojima je potrebna nega uspostavlja posednički odnos, pri čemu ih onaj ko ih je prisvojio smatra delom sebe – a tada, avaj za onog bolesnika koji bi želeo da ozdravi ili dete koje bi htelo samo da odlučuje. Određenost modusom imanja u tom slučaju postaje vrlo očigledna.

I kao da nije dovoljno što je moguće „imati“ druge ljude, mi takođe određujemo način na koji ćemo živeti umesto što prihvatamo ili stičemo vrline i počasti. Važno nam je jedino da nas cene, da drugi o nama imaju određenu sliku, da posedujemo zdravlje, lepotu ili mladost, a kad to više nije moguće, onda bismo hteli da barem imamo „iskustva“ ili „uspomene“. Politička, ideološka i verska ubeđenja takođe se mogu steći kao imovina i nepopustljivo braniti – sve do krvoprolića. Sve zavisi od toga da li neko poseduje istinu i da li je u pravu.

Doslovno sve se može posedovati ako je čovek usmerio svoj život prema imanju. Pitanje nije da li neko nešto ima ili nema, nego koliko ono što ima ili nema prima k srcu. Orijentacija prema nemanju je takođe orijentacija prema imanju. From ne zagovara asketizam; usmerenost prema „bivanju“ je upravo ono što *nije* istovetno usmerenosti prema „nemanju“. Večno pitanje tiče se mere u kojoj imanje ili nemanje određuje nečiju životnu svrhu i identitet. Često je teško razgraničiti da li neko nešto poseduje po modelu imanja ili, da citiramo Froma, „poseduje kao da ne poseduje“. Pa ipak, svako može brzo da testira sebe ako se zapita šta mu je posebno vredno i predstavi sebi šta bi se desilo ako bi to izgubio ili izgubila: da li bi izgubio ili izgubila tlo pod nogama i da li bi za nju ili njega život nadalje postao besmislen. Ako posle toga ne bi više mogao da oseća samopouzdanje i da ceni sebe, ako bi mu život i rad postali bezvred-

---

ni, onda taj neko određuje svoj život u skladu s orijentacijom prema imanju: prema tome da ima lep posao, poslušnu decu, dobru vezu, duboke uvide, bolje argumente i tako dalje.

Onaj ko je orijentisan prema imanju uvek se radije oslanja na štake nego na sopstvene noge. Takva ličnost se služi spoljnjim objektima da bi mogla da postoji, da bi mogla da bude onakva kakva želi, pri čemu je ono što jeste samo dok nešto *ima*. Taj pojedinac određuje sebe kao subjekt prema posedovanju nekog objekta. Objekti ga poseduju, a preko njih i objekat imanja tih objekata.

Metafora štaka kojima neko zamenjuje vlastite noge istovremeno očigledno pokazuje i značenje one druge orijentacije, prema bivanju. Kao što ima fizički kapacitet da se oslanja na sebe, koji se može zameniti štakama ako tako mora biti, čovek isto tako raspolaze i psihičkim sposobnostima da se oslanja na sebe: sposobnošću da voli, da misli, sposobnošću za plodotvorne aktivnosti. Ali moguće je i zameniti te urođene psihičke moći orijentacijom prema imanju, tako da sposobnost da se voli, radi i delotvorno postupa zavisi od objekata imanja koji su nam prionuli za srce.

Ljubav, razmišljanje i plodotvorna delatnost su psihičke moći koje nastaju i razvijaju se samo do one mere do koje ih primenjujemo; one se ne mogu trošiti, kupovati niti posedovati kao objekti imanja, nego se samo mogu uvežbavati, primenjivati, u njih se možemo upuštati i izvršavati ih.

Nasuprot objektima imanja – koje iskoristimo i utrošimo – ljubav, razmišljanje i plodotvorna delatnost se uvećavaju i rastu kada ih delimo i upotrebljavamo.

Orijentacija prema bivanju uvek znači da je čovek usmerio svrhu svog života prema sopstvenim psihičkim silama, da uviđa, upoznaje i usvaja činjenicu da su nepoznato i čudno u njemu i u spoljnjem svetu karakteristike njegovog sopstvenog ja. Kad ovo nauči, time stiže i obimniji, a istovremeno sadržajniiji, odnos sa svojim ja i svojim okruženjem.

U knjizi *Imati ili biti?* From polazi od opažanja da je orijentacija prema imanju u današnjem svetu masovni fenomen zasnovan na ekonomskim i socijalnim aktuelnostima društva koje ima previše, pa stoga podleže iskušenju i dozvoljava da bude određeno i omeđeno imanjem. Ogroman gubitak psihičkih moći kod pojedinaca zasniva se na strukturi savremene ekonomije, organizacije rada i društvenog života.

Ako bi istinski razvoj pojedinca trebalo tražiti prvenstveno u socio-ekonomskoj predodređenosti ličnosti u današnje vreme, onda je potpuno opravdano shvatanje pojedinca kao podružtvljenog vlasništva. Zbog toga je From poglavlje o koracima prema bivanju zamenuo svojim sugestijama za strukturne promene. Zbog toga i naponi pojedinca da se pomeri od imanja ka bivanju mogu imati smisla samo ako ti naponi istovremeno menjaju strukturu njegovog položaja. Na poslu kojim se

---

bavi, organizacijom svog rada i političkim i društvenim osvešćivanjem on mora da promeni vodeće vrednosti svog društveno-ekonomskog života tako da može istinski da iskusi sopstvene psihičke sposobnosti za razmišljanje, ljubav i delotvoran rad kako bi te sposobnosti mogle da rastu dok se on njima služi.

Pokušaj da postignemo samosvest i samorazvoj, da sagledamo sebe i svoj svet koji istinski odgovara i našoj unutarnjoj i spoljašnjoj stvarnosti, povezan je s oslobađanjem našeg društveno-ekonomskog života. Zaista: „Ono što smo zacrtali može odgovarati stvarnosti samo do onog stepena do kog je *životna praksa* oslobođena protivrečnosti i iracionalnosti“, kaže autor u *Imati ili biti?*

U ovom delu koje vam predstavljamo, Erih From najpre pokazuje lažne puteve ka samoosvešćivanju, koje je jasno uvideo i identifikovao još pre mnogo godina, s patosom pravog didaktičara, da bi nam potom naznačio put kojim se samosvest može steći i podelio sa nama korake prema bivanju koje je sam primenjivao svakodnevno, posvećujući mnogo pažnje *samoanalizi* kao jednom sredstvu *psihoanalize*.

Budući da ovo delo, koje se sada objavljuje prvi put, From nije sam pripremio za štampu, ponegde je bilo neophodno podeliti i sistematizovati tekst, a isto tako i dodati naslove poglavlja.

Rajner Funk
Tibingen (Nemačka), 1992.

PRVI DEO

1. O umeću bivanja

U prvom delu ove knjige pokušao sam da opišem način življenja prema načelima *imati* i *biti* i posledice po čovekovu dobrobit koje oba ova načela ostavljaju ukoliko jedno od njih prevagne nad onim drugim. Zaključili smo da celovita humanizacija čoveka zahteva preokret od življenja usmerenog na posedovanje ka onom usmerenom na aktivnost, od sebičnosti i egotizma ka solidarnosti i altruizmu. U drugom delu ove knjige želeo sam da iznesem neke praktične napomene vezane za korake koji bi mogli biti korisni u pripremama za napor da se pomerite ka toj humanizaciji.

Rasprava o koracima u primeni umeća življenja mora početi odgovorom na pitanje od koga zavise sve primene: Šta je svrha življenja? Kakav je za čoveka smisao života?

Samo, da li ovo pitanje zaista ima značaja? Postoji li razlog što želimo da živimo i da li bi nas, kad tog razloga ne bi bilo, prošla volja za životom? Činjenica je da sva živa bića, životinje kao i ljudi, žele da žive i da je ta želja paralizovana jedino pod izuzetnim uslovima, kao što su nepodnošljiv bol ili (kod ljudi) strasti poput ljubavi, mržnje, ponosa,